

Archeologienota

Zutendaal (Wiemesmeer), Kattevennerweg

Verslag van de resultaten van het bureauonderzoek
PROGRAMMA VAN MAATREGELEN
2019H259

Historisch en Archeologisch Advies, Studies en Toegepast onderzoek

Verwijzing: VAN DE KONIJNENBURG, R., (2019), Zutendaal (Wiemesmeer), Kattevennerweg - archeologienota, Haast-rapport 2019-48, D/2019/12654/48

Rik van de Konijnenburg, Grauwe Torenwal 6/00/1 - B-3960 Bree (BE) - Mob. 0496 209 018 –
e-mail: rik.vandekonijnenburg@telenet.be

INHOUD

Programma van maatregelen	
1. Administratieve gegevens	3
2. Aanleiding van het vooronderzoek	5
3. Resultaten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem	7
4. Onderzoeksstrategie, -methode, vervolgtraject.	11
5. Randvoorwaarden	13
6. Lijst van de afbeeldingen	15

© 2019 HAAST bvba, Grauwe Torenwal 6/00/1, B-3960 Bree

Foto's: HAAST – Rik vd Konijnenburg (tenzij anders vermeld)

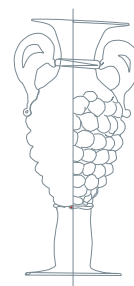
Tekeningen: HAAST (tenzij anders vermeld)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

Wettelijk depot: D/2019/12654/48

Copyright reserved. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without the permission from the publisher.

Coverfoto: Luchtfoto opname 1971 © geopunt.be

1. Beschrijvend gedeelte

Projectcode	2019H259
Actoren	Rik van de Konijnenburg
	OE/ERK/Archeoloog/2015/00041
	Cfrt privacy gegevens
Locatie – Provincie	Limburg
Gemeente	Zutendaal
Deelgemeente	Wiemesmeer
Site	Kattevennerweg
Kadastrale gegevens	Zutendaal afd. 1, sectie B, percelen 135W en 135n (partim)
Oppervlakte onderzoeksgebied	3469 m ²
Kadastraal percelenplan	Zie fig. 2
Topografische kaart	Zie fig. 3
Relevante termen thesauri OE	bureauonderzoek

Bounding Box:

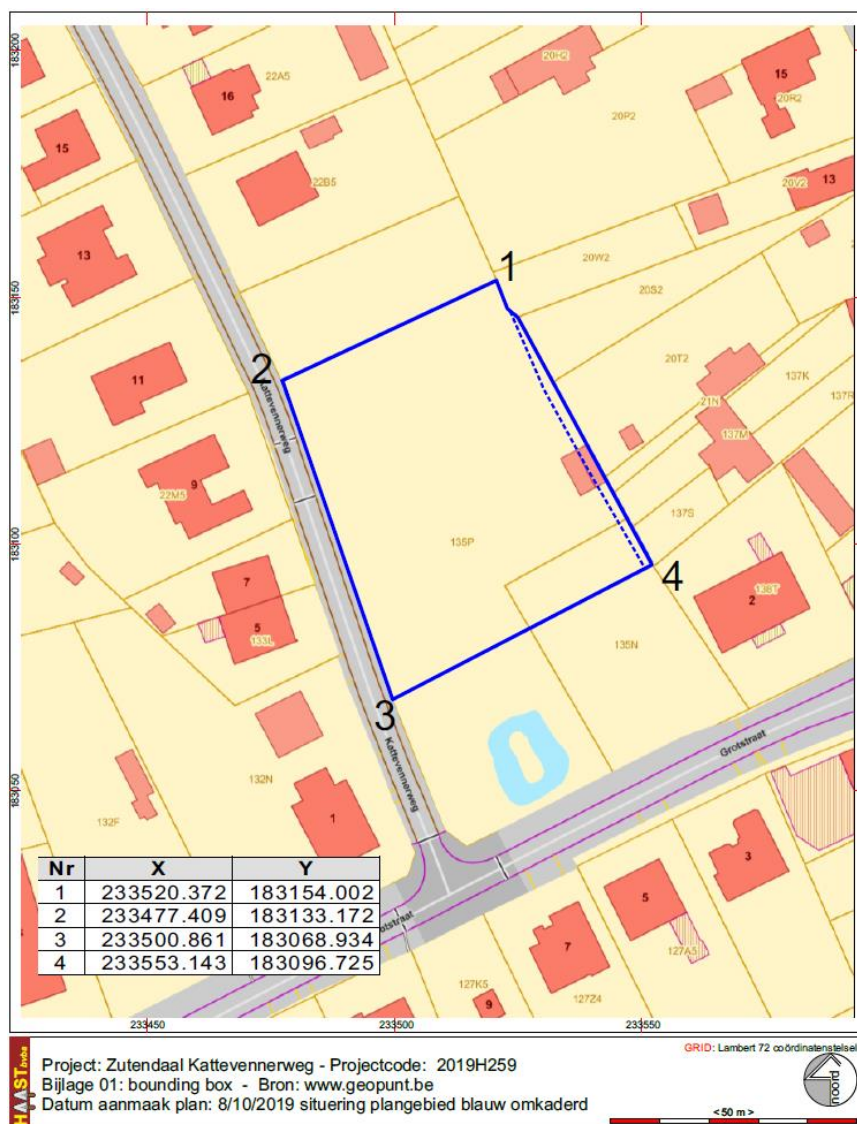

Fig. 1: Bounding Box

Kadastrale gegevens: Zutendaal afd. 1, sectie B, percelen 135W en 135n (partim), de totale terreinoppervlakte bedraagt 3469 m².

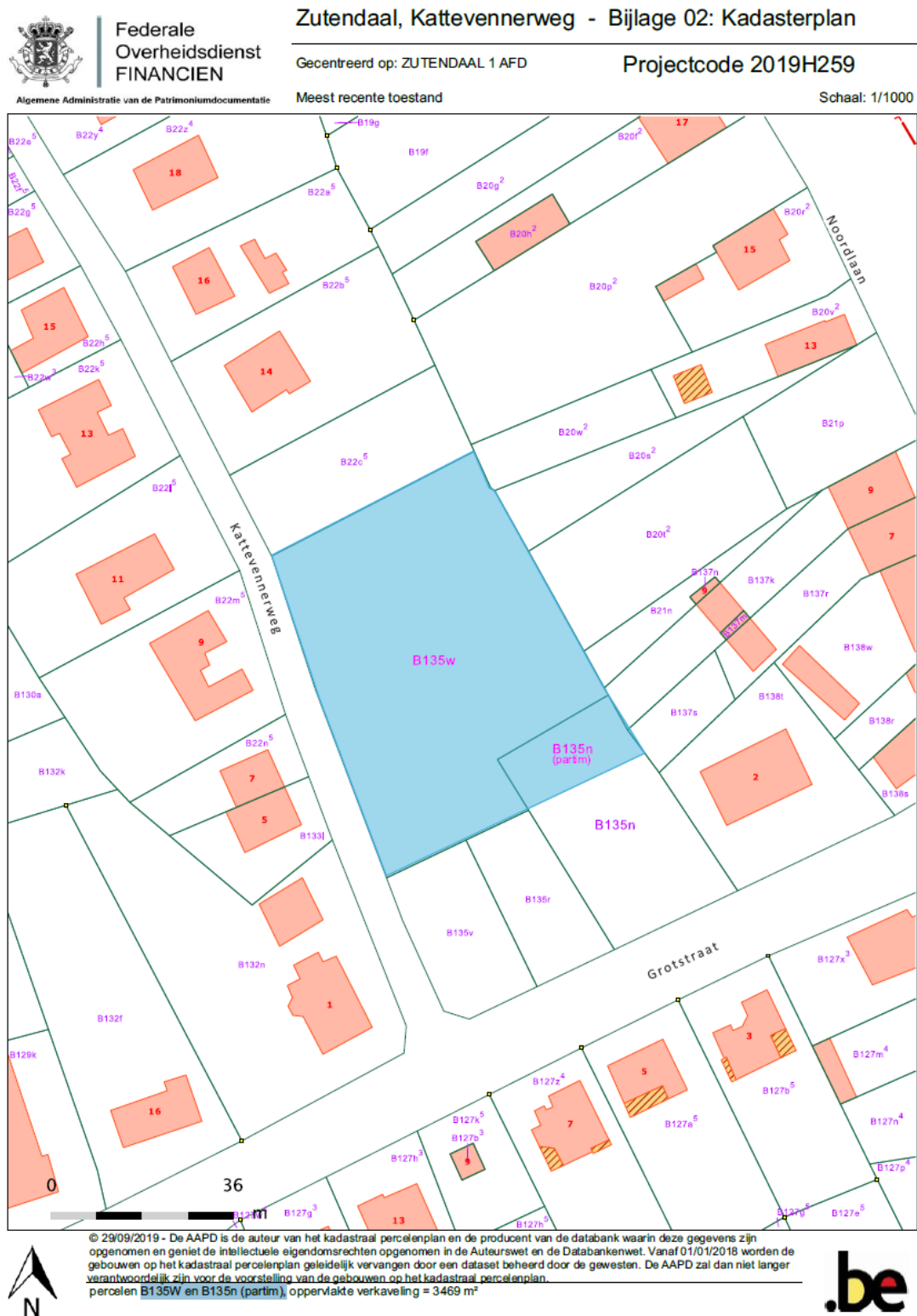

Fig. 2: Kadastraal uittreksel dd. 2019 © cadgis viewer

Verstoorde zones

Op basis van de resultaten van deze bureaustudie kunnen geen ernstig verstoorde zones aangeduid worden binnen het projectgebied behalve mogelijk het tennisveld in de uiterste zuidoostelijke hoek op perceel 135n en de geul dwars door het terrein (cfrt fig. 8). Ook het rooien van de bomen kan voor verstoringen gezorgd hebben. Daarom kan het volledige projectgebied beschouwd worden als mogelijk licht, mogelijk matig verstoord.

Fig. 4: Verstoorde zones

3. Resultaten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

Binnen het projectgebied zijn er tot heden geen archeologische onderzoeken gebeurd noch vondstmeldingen bekend. Uit de historisch - cartografische bronnen is af te leiden dat het projectgebied minstens tot de 18de eeuw, zelfs tot heden, deel uitmaakte van heide en weidegebieden rondom de dorpskern van Wiemesmeer, deelgemeente van Zutendaal. Er zijn geen vondstlocaties bekend in de wijde omgeving van het projectgebied. De archeologische verwachting moet derhalve ingeschat worden op basis van landschappelijke kenmerken. De afwezigheid van water in de nabijheid van het projectgebied maakt het terrein niet interessant voor het opslaan van een (semi-) nomadisch kamp zoals gebruikelijk was in de steentijd en metaaltijden. De vroege, meer sedentaire nederzettingen uit de vroege historische perioden, Romeinse Tijd, Middeleeuwen, waren ook in de buurt van water aangezien dit een levensnoodzakelijkheid is om te kunnen overleven enerzijds, anderzijds om aan landbouw te kunnen doen. De droge, schrale zandgrond leent zich eveneens niet voor landbouwactiviteit. Het terrein, gekarteerd op de bodemkaart van België als Zbft, is in het bijhorend verklarend boekje beschreven als volgt: *Onder bos is de bovengrond heterogeen en humusarm (. . . 1). Onder akkerland heeft men een dikkere humuslaag (. . . 2), terwijl de dikke humuslaag (. . . 3) de betere droge zandgronden vertegenwoordigt. Het zijn arme gronden, veelal bebost met naaldbout (Pinus, Picea, Larix). Op de betere*

akkerlandpercelen teelde men rogge, soms aardappelen, thans vooral maïs. Met andere woorden, het projectgebied en de (wijde) omgeving is niet echt aantrekkelijk als vestigingsplaats noch als landbouwgebied. Meer dan waarschijnlijk moet ook daarin de reden gezocht worden waarom het gebied pas in de 19de eeuw, misschien zelfs later, pas in cultuur genomen wordt. Hierbij dient opgemerkt dat er een wezenlijk verschil is tussen de intekening van de bebouwing en het landgebruik op de ferrariskaart met de intekening op de Vandermaelenkaart uit 1854. Dit wordt helemaal duidelijk op een gesynchroniseerd beeld gecapteerd van de website mapire.eu. Op de Ferrariskaart strekt het dorp Wiemesmeer (*Hameau Wevels Moer*) zich uit ten oosten van het projectgebied van noordwest naar zuidoost. Op de Vandermaelenkaart uit 1854, 80 jaar later opgemeten, strekt het dorp *Wemesmael* zich eerder van zuidwest naar noordoost uit met vrij verspreide bebouwing. Op de ferrariskaart zijn weiden en akkers ingetekend ter hoogte van het projectgebied, op de Vandermaelenkaart zijn het heide- en beemdgebieden ter hoogte van het projectgebied.

Een tussentijdse opmeting zijn de kadastrale kaarten uit de periode 1812, het zogeheten Primitief Kadaster; *Sutendaal, terminé sur le terrain le 26 novembre 1812*. Daarop is het dorp Wiemesmeer, *Wimismael*, eveneens ingetekend als een van zuidwest naar noordoost georiënteerd dorp met verspreide bebouwing.

Op de historische kaarten is er geen enkele aanwijzing voor bebouwing binnen het projectgebied tenzij op de Atlas der Buurtwegen een klein gebouwtje in de uiterste zuidwestelijke hoek van het projectgebied.

Dit betekent dat de archeologische verwachting eerder zeer laag moet ingeschat worden naar steentijdsites, laag naar sites uit de metaaltijden tot en met de Middeleeuwen en onbestaande wat betreft de periode Nieuwe Tijd tot heden. Daarom zal via het programma van maatregelen een beperkt archeologietraject voorgesteld worden.

Minstens tot in de 19de eeuw, mogelijk tot in de 20ste eeuw is het projectgebied vermoedelijk een deel van de heide- en beemdgebieden ten westen van de kern van Wiemesmeer. Op de schrale gronden groeien enkel heidestruiken en hier en daar bomen die gedijen op schrale gronden zoals berken en dennen. Pas in de 19de eeuw of later zal het gebied ingenomen worden als weide of boomgaard zoals de luchtfoto uit 1971 laat uitschijnen.

Het projectgebied zelf maakte deel uit van de heide en werd mogelijk pas eind 19de begin 20ste eeuw in gebruik genomen voor landbouwdoeleinden. Uit de luchtfoto's blijkt een gebruik als boomgaard. Heden ten dage is het gebied in gebruik als weide.

De aanleg van de kavels en op termijn het bouwen van woningen zal een nefaste invloed hebben op mogelijk bodemarchief.

Beschrijving van het potentieel op kennisvermeerdering

Het potentieel op kennisvermeerdering inzake archeologische en historische kennis met betrekking tot het projectgebied en haar omgeving kan om reeds aangehaalde redenen laag ingeschat worden. Er zijn in de -wijde – omgeving van het projectgebied geen natuurlijke waterbronnen, ook de quartairgeologische kaart geeft in de omgeving geen enkele indicatie van fluviatiele afzettingen of beekvalleien, hetgeen de situering van het projectgebied niet aantrekkelijk maakt voor nederzettingen en/of kampen uit de steentijd, de metaaltijden en zelfs vroege Middeleeuwen. De droge schrale zandgrond is weinig geschikt voor landbouw, vraagt intensieve bemesting en aangezien er geen aanwijzingen zijn voor de aanwezigheid van een plaggenbodem, lijkt het gebruik van het terrein beperkt geweest te zijn tot haar huidig, recent gebruik; boomgaard en weide.

Advies:

De aanwezigheid van archeologische erfgoedwaarden kan niet voor 100% kan uitgesloten worden. Wel kan gesteld dat de verwachting naar steentijdsites zeer laag is gelet op de natuurlijke ligging van het gebied, toch kunnen sporen uit de metaaltijden en later niet volledig uitgesloten worden. De mogelijkheid bestaat natuurlijk altijd dat er sporen van off-site fenomenen worden aangetroffen of een geïsoleerde afvalkuil zoals bijvoorbeeld in Overpelt – Bleekveldstraat en Meeuwen – Hoogstraat/Kruisstraat. Sporen uit de Middeleeuwen en later lijken dan weer wel uitgesloten te kunnen worden aangezien op geen enkele historische kaart aanwijzingen te vinden zijn voor bebouwing. Maar ook daar dient rekening te worden gehouden met het feit dat sporen van de late middeleeuwen en eerder niet van kaarten zijn af te lezen omwille van het eenvoudige feit dat er een kaarten bestaan. Daarvoor kan een vergelijking gemaakt met sites zoals Opglabbeek Weg naar Zwartberg en Peer, Peerderstraat waar sporen van boerderijen uit de volle middeleeuwen werden aangetroffen.

Aangezien er een matige verwachting is naar sporensites wordt aanbevolen een archeologisch proefsleuvenonderzoek op het terrein uit te voeren om het projectgebied ten volle archeologisch te kunnen evalueren en waarderen.

Indien tijdens deze prospectie voldoende aanwijzingen worden aangetroffen voor een archeologisch interessante site die kennisvermeerdering kan opleveren voor het gebied en de regio dan zal een vervolgonderzoek worden opgelegd in de vorm van een archeologische opgraving hetzij binnen een afgebakende zone, hetzij over heel de oppervlakte van het bedreigde terrein. Dit is echter pas mogelijk na bekrachtiging van een archeologienota met de resultaten van het archeologisch vooronderzoek gekoppeld aan een programma van maatregelen.

4. Onderzoeksstrategie, onderzoeksmethode & technieken en vraagstelling

Doel van het archeologisch vooronderzoek is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt en dat de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden gezocht worden om in-situ-behoud te bewerkstelligen en, indien dit niet kan, er aanbevelingen worden geformuleerd voor vervolgonderzoek (ruimtelijke afbakening, diepteligging, strategie, doorlooptijd, te voorziene natuurwetenschappelijke onderzoeken en conservatietechnieken, voorstel onderzoeksvragen).

Onderzoeksmethode

Het doel van een **proefsleuvenonderzoek** is het evalueren van de archeologische waarde op het gehele terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven. Dit gebeurt door middel van een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed.

De proefsleuven worden parallel aan de Kattevennerweg aangelegd, haaks op de geul die centraal dwars over het terrein loopt. Door ze noordwest-zuidoost te oriënteren volgen de sleuven ook de helling van het terrein.

Om een dekkingspercentage te bereiken van ongeveer 10% wordt aangeraden te werken met proefsleuven van 2 meter breed op een onderlinge afstand van maximaal 15 meter, plangebieddekkend verspreid over het terrein.

Kijkvensters dienen steeds aangelegd te worden, ook als er geen sporen worden aangetroffen en dienen dan om de schijnbare afwezigheid van de sporen te verifiëren. De zijden van de kijkvensters meten maximaal de afstand tussen twee sleuven. Met de kijkvensters of dwarssleuven kan een dekkingspercentage van 12,5% bereikt worden, wat wenselijk is voor degelijke uitspraken over het geheel van het terrein. Indien hiervan

wordt afgeweken, wordt dit beargumenteerd. Voor de uitvoering van dit onderzoek worden de vereisten gesteld in de Code van de Goede Praktijk gevolgd. Indien er wordt van afgeweken, wordt dit eveneens beargumenteerd.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek dient de nodige aandacht te gaan naar de bodemopbouw in het plangebied en door de aanleg van profielputten in elke proefsleuf.

De volgende onderzoeksvragen moeten met dit onderzoek minimaal beantwoord worden:

- *Welke zijn de waargenomen horizonten in de bodem (beschrijving + duiding)?*
- *Is er een podzolbodem aanwezig, zo ja, in welke mate is deze bewaard?*
- *Heeft de aanplant en rooien van bomen een verstoring van de bodem meegebracht? Zo ja, in welke mate?*
- *Kan er een verklaring gevonden worden voor de "geul" die het terrein centraal dwars?*
 - o *Wat is het doel / betekenis van die geul?*
 - o *Wat is de impact er van op de oorspronkelijke bodemopbouw?*
- *Is er een archeologisch niveau aanwezig, en op welke diepte bevindt zich dit?*
- *Kan de aanwezigheid van een archeologische site binnen het projectgebied worden uitgesloten?*
- *Zijn er sporen of structuren aanwezig?*
- *Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?*
- *Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?*
- *Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?*
- *Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?*
- *Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)?*
- *Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?*
- *Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?*
- *Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?*
- *Komt het projectgebied in aanmerking voor een eventuele archeologische opgraving voorafgaand aan de werken? Wat is de verwachte sporendensiteit?*
- *Welke onderzoeksvragen en aandachtspunten kunnen geformuleerd worden na uitvoering van een prospectie met ingreep in de bodem in functie van een eventueel vervolgonderzoek?*

Het onderzoeksdoel is bereikt wanneer op basis van het vooronderzoek met ingreep in de bodem een voldoende gefundeerde uitspraak kan worden gedaan over de aard, omvang en behoudenswaardigheid van de archeologische waarden in het plangebied en wanneer een eenduidig advies kan worden gegeven voor vrijgave van het terrein, een opgraving of behoud in situ.

Om te bepalen of het onderzoeksdoel is bereikt, gebruikt de erkende archeoloog de volgende criteria:

1. Oppervlaktecriterium

Aangezien het principe van het voorgestelde proefsleuvenonderzoek gebaseerd is op een statistische manier van werken is het van belang dat een voldoende ruime dekking wordt verkregen. Bovendien is het van belang dat de spreiding van de sleuven over het hele terrein gewaarborgd wordt zodat uitspraken kunnen worden gedaan over het hele terrein.

2. Inhoudelijke evaluatie

De erkende archeoloog moet eventueel aanwezige archeologische waarden voldoende onderzoeken zodat uitspraken kunnen worden gedaan over onder meer datering, interpretatie en onderlinge samenhang van sporen.

3. Ruimtelijke evaluatie

De erkende archeoloog moet eventueel aanwezige archeologische waarden zodanig onderzoeken dat hij een uitspraak kan doen over de ruimtelijke spreiding van één of meerdere archeologische vindplaatsen in het plangebied.

Het onderzoeksdoel is bereikt wanneer antwoord kan gegeven worden op bovenstaande onderzoeksvragen.

Personeel

De uitvoering van de prospectie met ingreep in de bodem ligt in handen van minstens:
één erkend archeoloog/projectleider
één archeoloog-assistent

5. RANDVOORWAARDEN

De meest oostelijke proefsleuven dienen aangelegd tot in het tennisveld om op die manier de mate van versterking door de aanleg van het tennisveld na te kunnen gaan. Verder zijn er geen specifieke randvoorwaarden.

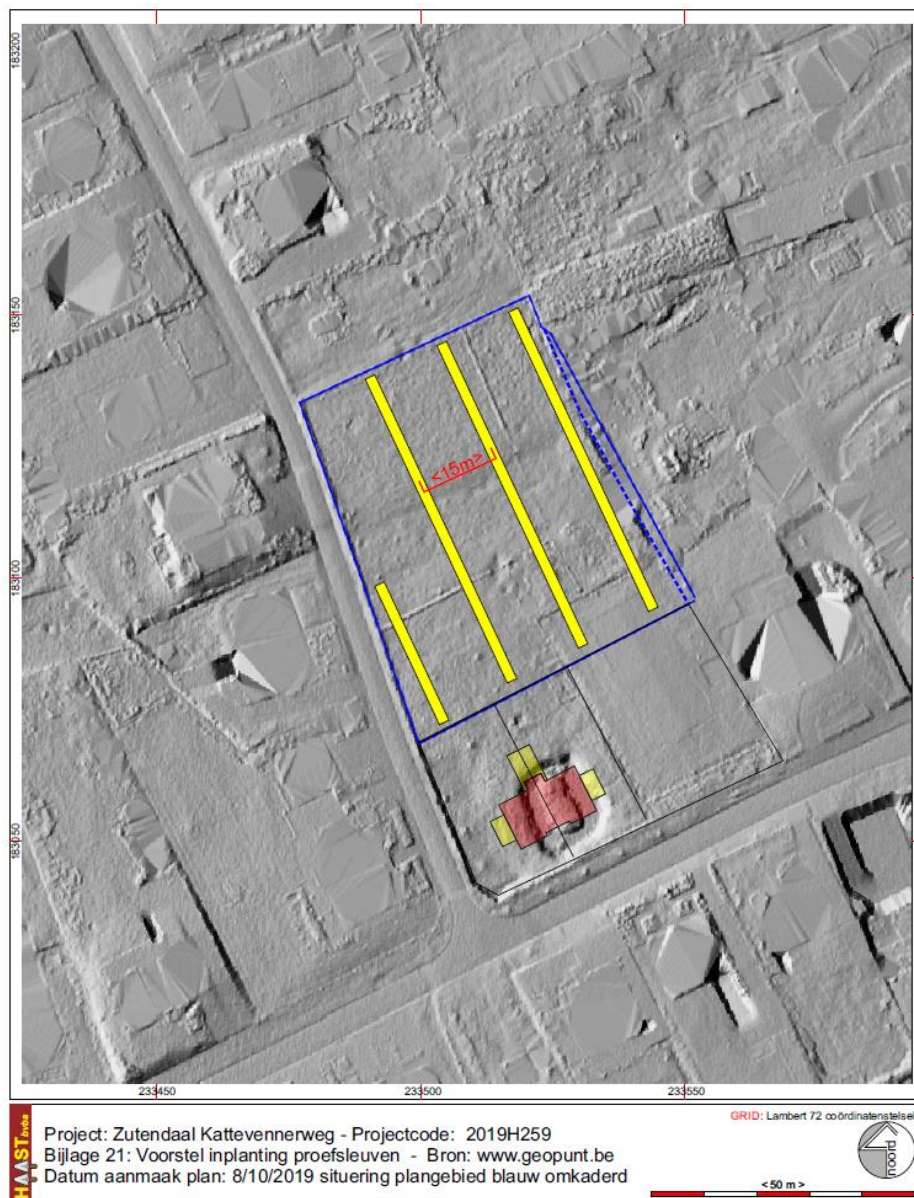

Fig. 5: Voorstel van inplanting van de proefsleuven

Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Er wordt niet verwacht dat afwijkingen van de Code van Goede Praktijk zich zullen/kunnen voordoen.

Elke wijziging in de onderzoeksstrategie en/of onderzoeksmethode wordt tijdens het veldwerk met alle betrokken partijen besproken en pas uitgevoerd na goedkeuring door alle betrokken partijen.

6. Lijst van de afbeeldingen

Coverfoto: Luchtfoto opname 1971 © geopunt.be

Fig. 1: Bounding Box

Fig. 2: Kadastraal uittreksel dd. 2019 © cadgis viewer

Fig. 3: Gegeorefereerd verkavelingsplan.

Fig. 4: Verstoorde zones

Fig. 5: Voorstel van inplanting van de proefsleuven